

*Моїсєєв М. С.,**кандидат юридичних наук,**докторант кафедри адміністративного,**господарського права та фінансово-економічної безпеки**Сумського державного університету**ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3966-5973>*

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НА ЗАГАЛЬНИХ ПІДСТАВАХ

Анотація. У статті здійснено дослідження адміністративної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України на загальних підставах шляхом дослідження положень адміністративно-деліктного законодавства та законодавства про військову службу, визначення особливостей її застосування, виокремлення характерних ознак і встановлення співвідношення з дисциплінарною відповідальністю військовослужбовців. Констатовано, що військовослужбовці, зберігаючи загальний обсяг прав і обов'язків громадянина, одночасно підпорядковуються додатковим обмеженням і вимогам, обумовленим публічно-службовою природою військових правовідносин, що безпосередньо впливає на порядок і межі притягнення їх до юридичної відповідальності. Встановлено, що законодавець закріплює диференційований підхід до відповідальності військовослужбовців: за загальним правилом застосовується дисциплінарна відповідальність, тоді як адміністративна відповідальність на загальних підставах має винятковий характер і настає лише у випадках, прямо передбачених адміністративно-деліктним законодавством. Такий підхід зумовлений особливим характером військової служби та необхідністю забезпечення належного рівня військової дисципліни. Обґрунтовано, що адміністративна відповідальність військовослужбовців на загальних підставах поширюється на правопорушення, які не пов'язані безпосередньо з виконанням військових обов'язків і не становлять порушення військової дисципліни у вузькому значенні, але досягають на суспільні відносини, що охороняються адміністративним законодавством. Визначено, що у таких випадках застосовується загальний порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення, встановлений КУпАП, водночас із урахуванням законодавчо передбачених обмежень щодо застосування окремих видів адміністративних стягнень до військовослужбовців. Розмежовано адміністративну відповідальність військовослужбовців на загальних підставах та відповідальність за військові адміністративні правопорушення, що дало змогу обґрунтувати самостійний характер досліджуваного правового явища. На підставі системного аналізу законодавства виокремлено характерні ознаки адміністративної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України на загальних підставах, зокрема: наявність спеціального суб'єкта правопорушення; застосування відповідальності виключно у випадках, прямо визначених законом; реалізація у межах загального адміністративно-деліктного порядку; встановлення обмежень щодо видів адміністративних стягнень; субсидіарний характер у співвідношенні з дисциплінарною відповідальністю. Зроблено висновок,

що адміністративна відповідальність військовослужбовців Збройних Сил України на загальних підставах є особливим різновидом юридичної відповідальності, який функціонує як додатковий механізм правового реагування на окремі адміністративні правопорушення та застосовується у чітко визначених законом межах із урахуванням спеціального правового статусу військовослужбовця.

Ключові слова: адміністративна відповідальність; адміністративні правопорушення; військовослужбовці Збройних Сил України; військова служба; адміністративні стягнення; дисциплінарна відповідальність; військова дисципліна.

Постановка проблеми. Правовий статус військовослужбовців Збройних Сил України визначається особливим характером військової служби та спеціальним нормативно-правовим регулюванням функціонування сектору безпеки і оборони. Особа, яка проходить військову службу, зберігає загальний обсяг прав і обов'язків громадянина, однак водночас підпорядковується додатковим обмеженням і вимогам, зумовленим публічно-службовою природою військових правовідносин. Така подвійна правова природа статусу військовослужбовця безпосередньо впливає на особливості реалізації юридичної відповідальності, зокрема адміністративної.

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що в умовах сучасних викликів у сфері національної безпеки [1, с. 162] зростає значення належного правового регулювання відповідальності військовослужбовців, особливо у випадках притягнення їх до адміністративної відповідальності на загальних підставах. Практика застосування відповідних норм свідчить про наявність дискусійних підходів до визначення меж такої відповідальності, співвідношення загального та спеціального правового регулювання, а також критеріїв відмежування адміністративної та дисциплінарної відповідальності. Зазначене зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу правової природи адміністративної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України, що й визначає вибір теми цього дослідження.

Стан дослідження. Окремі аспекти адміністративної відповідальності військовослужбовців, а також загальні питання адміністративно-деліктного регулювання досліджували В. В. Галунько, П. В. Діхтєвський, О. В. Кузьменко, В. Г. Чорна, О. В. Брусакова, Д. В. Швець, А. Є. Фоменко, Е. О. Сидорова, М. П. Юніна, В. К. Колпаков, О. І. Остапенко та ін. Водночас важливо наголосити на тому, що комплексного дослідження

особливостей притягнення військовослужбовців Збройних Сил України до адміністративної відповідальності на загальних підставах у сучасній адміністративно-правовій науці фактично не проводилося, що зумовлює актуальність обраного напрямку наукового пізнання.

Метою статті є комплексний аналіз адміністративної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України на загальних підставах шляхом дослідження положень адміністративно-деліктного законодавства та законодавства про військову службу, визначення особливостей її застосування, виокремлення характерних ознак і встановлення співвідношення з дисциплінарною відповідальністю військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Адміністративна відповідальність військовослужбовців Збройних Сил України (далі – військовослужбовці ЗСУ) має певні особливості, які обумовлені специфікою військової служби та наявністю спеціальної системи дисциплінарної відповідальності. У зв'язку з цим законодавство встановлює особливий порядок притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності, який поєднує загальні норми адміністративного законодавства з положеннями, що враховують їхній спеціальний правовий статус. Такий підхід дозволяє забезпечити баланс між вимогами військової дисципліни та необхідністю застосування загальних механізмів адміністративно-правового реагування на правопорушення.

Ключове значення у цьому контексті має положення ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення 7 грудня 1984 року від (далі – КУпАП), якою визначено особливості відповідальності військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів під час проходження зборів, а також інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів. У зазначеній нормі закріплено загальний принцип, відповідно до якого такі особи за вчинення адміністративних правопорушень, як правило, несуть відповідальність за дисциплінарними статутами. На це вказує зміст ч. 2 ст. 15 КУпАП [2]. Водночас законодавець визначає низку правопорушень, за які військовослужбовці підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах.

Таким чином, адміністративна відповідальність військовослужбовців на загальних підставах є особливим правовим механізмом, що передбачає застосування загальних норм адміністративного законодавства до осіб, які перебувають на військовій службі, у випадках, прямо визначених законом. Йдеться про правопорушення, що не пов'язані безпосередньо з виконанням військових обов'язків або не становлять порушення військової дисципліни у вузькому розумінні, але водночас посягають на суспільні відносини, що охороняються адміністративним законодавством.

У цьому аспекті важливо враховувати, що військовослужбовці ЗСУ можуть виступати суб'єктами різних адміністративних правопорушень, передбачених нормами КУпАП. Серед них, зокрема, правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, порушення митних правил, правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення правил полювання і рибальства, порушення тиші у громадських місцях [2], а також інші правопорушення, прямо визначені законодавством. Особливості притягнення військовослужбовців до відповідальності за такі правопорушення полягають не лише у специфіці суб'єкта, але й у встановлених законодавством обмеженнях щодо застосування окремих адміністративних стягнень.

З огляду на викладене доцільно окрему увагу приділити правовій характеристиці адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ на загальних підставах, проаналізувати нормативні положення, що регулюють відповідні правовідносини, а також визначити коло адміністративних правопорушень, за вчинення яких військовослужбовці можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності відповідно до загальних правил адміністративного законодавства.

Визначальне значення для встановлення особливостей адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ на загальних підставах мають положення ст. 15 КУпАП, що і має відповідну назву «Відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень». Аналіз її змістовного наповнення дозволяє дійти висновку, що законодавцем закріплено диференційований підхід до відповідальності військовослужбовців за вчинення адміністративних правопорушень. За загальним правилом військовослужбовці несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. Водночас у прямо визначених законом випадках вони підлягають адміністративній відповідальності саме на загальних підставах.

Зазначене дає підстави для твердження, що ст. 15 КУпАП поєднує у собі два правові режими реагування на протиправну поведінку військовослужбовців: дисциплінарний та адміністративний. Такий підхід законодавця безпосередньо пов'язаний зі специфікою військової служби. Відповідно до ст. 3 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24 березня 1999 року № 548-XIV, військова служба є державною службою особливого характеру, що полягає у професійній діяльності осіб, пов'язаній із захистом України [3]. Особливий характер військової служби зумовлює підвищені вимоги до військової дисципліни, підпорядкування та дотримання встановленого порядку виконання службових обов'язків.

Саме з урахуванням зазначених обставин законодавець виходить із того, що не кожне адміністративне правопорушення, вчинене військовослужбовцем, повинно автоматично тягти адміністративну відповідальність у загальному порядку. У більшості випадків правове реагування здійснюється через механізм дисциплінарної відповідальності. Водночас щодо окремих правопорушень закон прямо передбачає застосування загальних норм КУпАП.

Відповідний підхід узгоджується також із положеннями ст. 45 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24 березня 1999 року № 551-XIV (далі – Дисциплінарний статут ЗСУ), відповідно до якого за вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність за цим Статутом, за винятком випадків, прямо передбачених КУпАП [4]. При цьому зазначена норма також визначає, що за вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією, військовослужбовці підлягають відповідальності відповідно до КУпАП [4].

Таким чином, системний аналіз положень КУпАП та Дисциплінарного статуту ЗСУ свідчить про існування особливого механізму притягнення військовослужбовців до юридичної відповідальності, у межах якого дисциплінарна відповідальність виступає загальним правилом реагування на протиправну поведінку, тоді як адміністративна відповідальність застосовується

лише у випадках, прямо передбачених адміністративно-деліктним законодавством.

Важливо враховувати, що адміністративна відповідальність військовослужбовців ЗСУ на загальних підставах не є тотожною відповідальності за військові адміністративні правопорушення, передбачені главою 13-Б КУпАП. У першому випадку йдеться про окремі адміністративні правопорушення, перелік яких визначено у ст. 15 КУпАП, тоді як у другому – про спеціальну категорію військових адміністративних правопорушень, склад яких, санкції та порядок провадження врегульовані нормами глави 13-Б КУпАП. Зазначене дає підстави розглядати адміністративну відповідальність військовослужбовців ЗСУ на загальних підставах як окремий напрям адміністративно-деліктного регулювання, який відмежується як від дисциплінарної відповідальності військовослужбовців, так і від відповідальності за військові адміністративні правопорушення.

Наведені положення законодавства створюють підстави для більш детального аналізу ознак адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ на загальних підставах.

Передусім слід звернути увагу на особливості суб'єктного складу адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ на загальних підставах. Аналіз положень ст. 15 КУпАП [2] свідчить, що законодавець прямо визначає коло осіб, на яких поширюється особливий порядок притягнення до адміністративної відповідальності. Серед них названо військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів під час проходження зборів, а також інші категорії осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів. У контексті цього дослідження особливу увагу необхідно приділити саме військовослужбовцям ЗСУ, оскільки вони виступають самостійною категорією суб'єктів адміністративно-деліктних правостосунків. Отже, однією з ключових ознак адміністративної відповідальності на загальних підставах є наявність спеціального суб'єкта правопорушення – військовослужбовця ЗСУ, правовий статус якого визначається спеціальним законодавством про проходження військової служби.

Також необхідно зауважити, що зміст ч. 1 ст. 15 КУпАП [2] вказує на те, що адміністративна відповідальність військовослужбовців на загальних підставах настає не за будь-які адміністративні правопорушення. Законодавцем встановлено вичерпний перелік випадків, коли військовослужбовці підлягають відповідальності саме у порядку, передбаченому КУпАП. До таких правопорушень, зокрема, належать порушення правил безпеки дорожнього руху, митних правил, правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення правил полювання і рибальства, порушення тиші в громадських місцях та інші правопорушення, прямо визначені законом. Таким чином, адміністративна відповідальність військовослужбовців ЗСУ на загальних підставах має обмежену сферу застосування, оскільки вона настає лише у випадках, прямо передбачених адміністративно-деліктним законодавством.

Важливою особливістю досліджуваного виду юридичної відповідальності військовослужбовців ЗСУ є також порядок її реалізації. Якщо у більшості випадків правопорушення, вчинені військовослужбовцями, тягнуть дисциплінарну відповідальність, то у випадках, визначених ст. 15 КУпАП, провадження у справах про адміністративні правопорушення здійснюється відповідно до загальних норм адміністративно-деліктного законодавства. Це, своєю чергою, означає, що розгляд таких справ, застосування адміністративних стягнень та виконання постанов

здійснюються у порядку, встановленому КУпАП. Зазначене говорить про те, що ще однією ознакою адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ на загальних підставах є застосування загального адміністративно-деліктного порядку притягнення до відповідальності.

Водночас законодавець, встановлюючи можливість притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності на загальних підставах, передбачає певні обмеження щодо застосування окремих адміністративних стягнень. Зокрема, відповідно до положень ст. 15 КУпАП до військовослужбовців не можуть бути застосовані такі види адміністративних стягнень, як громадські роботи, виправні роботи та адміністративний арешт [2]. Тобто навіть у випадках застосування загального адміністративного порядку законодавець враховує особливості правового статусу військовослужбовців та специфіку проходження військової служби.

Окрему увагу слід звернути на характер співвідношення дисциплінарної та адміністративної відповідальності військовослужбовців. З аналізу положень ст. 15 КУпАП у системному зв'язку зі ст. 45 Дисциплінарного статуту ЗСУ можна дійти висновку, що дисциплінарна відповідальність виступає основним механізмом реагування на протиправну поведінку військовослужбовців. Саме тому у більшості випадків правопорушення, вчинені військовослужбовцями, тягнуть дисциплінарну відповідальність у порядку, встановленому дисциплінарними статутами. Натомість адміністративна відповідальність на загальних підставах застосовується лише у випадках, прямо визначених адміністративно-деліктним законодавством. Це свідчить про те, що адміністративна відповідальність військовослужбовців ЗСУ має винятковий характер і виступає додатковим механізмом правового реагування на окремі адміністративні правопорушення. Отже, ще однією характерною ознакою адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ на загальних підставах є її субсидіарний характер, що проявляється у застосуванні цього виду відповідальності лише у випадках, коли відповідне правопорушення прямо віднесено законодавцем до сфери дії КУпАП.

Висновки. Проведений аналіз положень адміністративно-деліктного законодавства та законодавства про проходження військової служби дозволяє виокремити низку характерних *ознак адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ на загальних підставах*. До таких ознак доцільно віднести: 1) наявність спеціального суб'єкта правопорушення – військовослужбовця ЗСУ; 2) застосування відповідальності лише у випадках, прямо передбачених КУпАП; 3) реалізація відповідальності у порядку, встановленому адміністративно-деліктним законодавством; 4) наявність законодавчо визначених обмежень щодо застосування окремих видів адміністративних стягнень; 5) субсидіарний характер адміністративної відповідальності у співвідношенні з дисциплінарною відповідальністю військовослужбовців. Наведені ознаки відображають специфіку адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ на загальних підставах та дозволяють більш чітко визначити її місце у системі юридичної відповідальності військовослужбовців.

З урахуванням викладеного *адміністративну відповідальність військовослужбовців ЗСУ на загальних підставах* доцільно визначити як особливий різновид юридичної відповідальності військовослужбовців, що застосовується до них у випадках, прямо передбачених КУпАП, за вчинення адміністративних правопорушень, розгляд та вирішення яких здій-

снюються у порядку, встановленому адміністративно-деліктним законодавством, з урахуванням спеціального правового статусу військовослужбовця та законодавчо визначених обмежень щодо застосування окремих адміністративних стягнень. На відміну від дисциплінарної відповідальності, яка для військовослужбовців виступає загальним правилом реагування на протиправну поведінку, адміністративна відповідальність на загальних підставах має винятковий характер і застосовується лише у випадках, спеціально визначених законом.

Література:

1. Reznik O. M., Shevchenko H. M. Ensuring state economic security in the area of taxation: Agent-based and subject-based legal approaches. *Actual Problems of Economics*. 2015. № 6(168). P. 162–172.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.
3. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 194.
4. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 197.

Moisieiev M. Legal characteristics of administrative liability of servicemen of the armed forces of Ukraine on general grounds

Summary. The article examines the administrative liability of servicemen of the Armed Forces of Ukraine on general grounds through the analysis of the provisions of administrative tort legislation and legislation governing military service, the determination of the specific features of its application, the identification of its characteristic traits, and the establishment of its correlation with the disciplinary liability of servicemen. It is established that servicemen, while retaining the general scope of the rights and duties of a citizen, are simultaneously subject to additional restrictions and requirements caused by the public-service nature of military legal relations, which directly affects the procedure and limits of bringing them to legal liability. It

is determined that the legislator establishes a differentiated approach to the liability of servicemen: as a general rule, disciplinary liability applies, whereas administrative liability on general grounds has an exceptional character and arises only in cases expressly provided for by administrative tort legislation. This approach is caused by the special nature of military service and the necessity to ensure an appropriate level of military discipline. It is substantiated that administrative liability of servicemen on general grounds applies to offenses that are not directly related to the performance of military duties and do not constitute a violation of military discipline in the narrow sense, but encroach upon social relations protected by administrative legislation. It is determined that in such cases the general procedure for proceedings in cases of administrative offenses established by the Code of Ukraine on Administrative Offenses is applied, while taking into account statutory restrictions on the application of certain types of administrative penalties to servicemen. The article differentiates between administrative liability of servicemen on general grounds and liability for military administrative offenses, which made it possible to substantiate the independent nature of the studied legal phenomenon. Based on a systematic analysis of legislation, the characteristic features of administrative liability of servicemen of the Armed Forces of Ukraine on general grounds are identified, in particular: the presence of a special subject of the offense; application only in cases expressly provided for by law; implementation within the general administrative tort procedure; statutory restrictions on the types of administrative penalties; and a subsidiary nature in relation to disciplinary liability. It is concluded that administrative liability of servicemen of the Armed Forces of Ukraine on general grounds constitutes a specific type of legal liability that functions as an additional mechanism of legal response to certain administrative offenses and is applied within clearly defined legal limits, taking into account the special legal status of a serviceman.

Key words: administrative liability; administrative offenses; servicemen of the Armed Forces of Ukraine; military service; administrative penalties; disciplinary liability; military discipline.

Дата першого надходження статті до видання: 12.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)